

Den problematiske regionaliseringen¹

Av Stian Hårstad

En oppsummering av det siste tiårets sosiolingvistiske forskning i Norge vil utvilsomt avdekke at en stor del av den vitenskapelige oppmerksomheten har vært rettet mot fenomenet *språklig regionalisering* (se f.eks. Akselberg 2002a). Dette skyldes ikke minst at det mest sentrale forskningsprosjektet i det samme tidsrommet, *Talemålsendring i Noreg*² (TEIN), hadde nettopp regionalisering av norske talemål som eksplisitt hovedfokus (jf. TEIN 1998:3). Etter hvert er det levert en lang rekke både hovedoppgaver og doktorgradsavhandlinger som behandler dette temaet, men i mange sammenhenger har norske sosiolingvisters håndtering av konseptet *regionalisering* vært til dels vag og inkonsistent.

Denne artikkelen er ment som et bidrag til oppryddingen i en tidvis skjødesløs omgang med begrepene *region* og *regionalisering*. Samtidig ønsker jeg å understreke at disse primært geografiske termene absolutt er hjemmehørende innenfor moderne norsk språkvitenskap i og med at regionalisering kan settes i sammenheng med en generell samfunnsmessig *avlokalisering* og dermed også språklig *standardisering*. Jeg vil blant annet illustrere dette med funn fra det feltarbeidet jeg utførte blant unge språkbrukere i Oppdal i forbindelse med hovedfagsoppgaven min i nordisk språkvitenskap (Hårstad 2004).

1 Denne artikkelen er basert på en prøveforelesning som ble holdt ved NTNU i juni 2004 som en del av avsluttende eksamen i hovedfag i nordisk språkvitenskap.

2 Se f.eks. Akselberg (1999) for en kortfattet omtale av prosjektet.

1 Språk og territorium

1.1 Sosiolingvistikken og regionalisering

Ifølge Røynealand (1999:99f.) blir språklig regionalisering innenfor TEIN-prosjektet oppfattet som en språkendring som skjer etter et visst geografisk mønster. Regionalisering blir videre omtalt som en prosess som fører de lokale talemålsvarietetene mot "noe mer standardnært", og som dermed aktualiserer et *regionalt* nivå. Denne koblingen mellom lingvistiske og geografiske forhold trenger kanskje ikke å virke opplagt, men det er et faktum at norsk språkvitenskap gjennomgående har relatert språklig variasjon til en territoriell dimensjon. Her til lands har både lingvister og lekmenn for en stor del sett termen "dialekt" som synonym med "geolekt": en geografisk avgrenset varietet av et språk. De forskjellige varietetene av norsk har stått som representanter for ulike deler av det norske territoriet – hvert talemål hører hjemme i et landskap. Denne oppfatningen ble også i stor grad videreført av sosiolingvistikken etter hvert som den vokste fram. Ifølge Mæhlum (1996:177) har norske sosiolingvisters befatning med diskursanalyser, konversasjonsanalyser og pragmatikk vært marginal, mens den klassiske dialektgeografien har utgjort et av de viktigste opphavene til "vanlig" norsk sosiolingvistikk. Den geografiske dimensjonen er bevart også i mer moderne talemålsforskning, og by og land, sentrum og periferi, lokalsamfunn og storsamfunn er på ulike vis blitt sammenlignet med henblikk på sosiolingvistiske forhold. Selv om sosiolingvistene i de senere årene har knyttet språklig heterogenitet mer direkte til sosiale størrelser, er dimensjonen lokal-overlokal-nasjonal fortsatt svært sentral. Mæhlum (op.cit.:198) hevder at så å si alt som er foretatt av sosiolingvistiske talemålsstudier i Norden kan knyttes til denne linja.

Et forholdsvis nytt tilskudd til denne dimensjonen er altså tanken om "regionalisering" – utfellingen av et regionalt nivå i den språklige variasjonen. I en generell omtale av talemålet til den yngste generasjonen nordmenn skriver Lars S. Vikør (1989:56) at dette endrer seg "[...] not primarily in the direction of the standard norms, but far more in the direction of more unified regional dialects based on the popular speech of the population centres in the various regions". Og i løpet av det siste tiåret har det kommet tallrike

undersøkelser som hevder å kunne påvise at spesielle lokale språktrekk, det vil si former som har begrenset geografisk utbredelse, blir lagt bort til fordel for varianter som har et videre regionalt bruksområde. En varietet som tidligere var unik for en spesifikk lokalitet modifiseres og blir stående som representant for en overlokal *region*.

Sosiolingvistikkenes fokusering av dette forløpet har skjedd i takt med en stadig mer omfattende tematisering av regioner og regionalisering innenfor mange andre fagfelt. Man kan på mange måter si at de siste tiårene har vært en glanstid for *regionaliteten* (se f.eks. Idvall & Salomonsson 1996).

1.2 *Regionenes gullalder*

Problemstillinger med utgangspunkt i regioner og det regionale har vært objekt for utstrakt forskning innenfor en rekke samfunnsvitenskapelige og humanistiske fagmiljøer. Selv om tyngdepunktet vesentlig har ligget på den politiske og økonomiske utviklingen i den vestlige verden (Idvall & Salomonsson 1996:9), må aktualiseringen av det regionale nivået også ses i sammenheng med en mer dyptgående og fundamental *modernisering* og *urbanisering* av menneskelig atferd og levesett. Löfgren (1998:5) knytter den økende interessen for regionalitet til globalisering: "Dannelse av regioner i seg selv kan ses som et svar på utfordringer globaliseringen stiller, og regioner er ikke en gitt størrelse som er upåvirket av globaliseringsprosesser." Idvall (1996:159) hevder på samme måte at en samfunnsstrukturell modernisering må ses som en absolutt forutsetning for deler av den regionaliseringen som finner sted.

Den samfunnsmessige omstruktureringen det her er snakk om, blir ofte sett på som følgene av en psykososial *frikobling* eller *frisetting* av individet. Dette er idéhistorisk tankegods som har sammenheng med en modernistisk oppfatning av identitet og identitetsdannelse. Ifølge Nielsen (1991:10f.) er modernitetens allmenne tendens en "[...] afvikling af resterne af de traditionsfæstede livssammenhænge og kredsløpsstrukturer [...]", og individet er derfor løst fra alle tradisjonelle sosiale bindinger. Dette innebærer at enkeltmennesket står mer fritt til å konstruere sin identitet og sine fellesskap, og til

selv å forme sitt livsløp uavhengig av tidligere praksis og etablerte normer. En slik konstruktivistisk tilnærming til identitetsdannelse innebærer en oppfatning av identitet som en tuppel og dynamisk størrelse som kan forandres og avpasses over tid. Identitet blir forstått som et konstrukt av vår *gjøren*, og våre handlemåter, og betydningen av individets interaksjon med andre er sentral:

Det är inte en essentiell identitet som styr vår samhandling med andra. Tvärtom är det vår samhandling som formar det vi kallar identitet, i den betydelsen att identitet förmedlar mening i samhandling. Människor har bara identitet i samhandling med andra, och det är endast i samhandling vi har behov för identitet. (Löfgren 1995:18)

Det som er med på å gi regionaliteten gunstige levevilkår under en slik moderniseringsprosess, er en antatt *deterritorialisering* eller *avlokalisering* av individets tilhørighetsrelasjoner. Mens erfaringshorisonten og referanserammen tidligere i all hovedsak var ensbetydende med nærmiljøet, det vil si den nærmeste lokaliteten, ser en nå for seg at individet i større grad søker etter *overlokale* holdepunkter, og storsamfunnet blir for mange den naturlige referansen. Individets handlingsfelt og verdigrunnlag blir dermed knyttet til et helt annet miljø enn den faktiske og konkrete lokaliteten vedkommende lever i, og stedstilhørigheten mister etter hvert sin betydning som identifikasjonsgrunnlag (se referanser hos f.eks. Paulgaard 2001:18 og Mæhlum 2002:83f.). Isteden ser individet sine handlinger i et nasjonalt, internasjonalt eller globalt perspektiv.

Men selv om det råder enighet om at *stedet* betyr stadig mindre som ankerfeste for identiteten, er det også mange som innvender at det ikke kan være snakk om noen fullstendig frikobling eller oppløsning i denne moderne identitetsbyggingen. Paulgaard (2001:35) sier for eksempel:

Identitet er [...] ikke noe den enkelte kan velge løsrevet fra tradisjonelt fellesskap. Folk starter ikke på fritt grunnlag når de skal plukke enkeltelementer og komponere identitetsuttrykk. De betydninger som er knyttet til globale og lokale særtrekk bidrar til å definere den enkelte, enten en ønsker det eller ikke.

Fossåskaret (2000:32) mener likeledes at den kulturelle identiteten er avhengig av stedet i den forstand at emosjonelle minner og assosiasjoner har bruk for geografisk forankring. Man er altså tvunget til å ta omgivelsene på det lokale nivået i betraktning, rett og slett fordi de fysiske-materielle objektene ikke kan frikobles fra den sosiale konteksten de eksisterer i. Andersson (1980:5) hevder at selv steiner og trær er *sosio-materie*, og stedet vi oppholder oss på, er ikke bare et fysisk rom – et territorium vi vandrer rundt i og er globale; det er rammene for en sosial organisasjon som er med på å prege identiteten vår enten vi vil eller ikke. Stedet utgjør en syntese av fysisk-materiell realitet og sosiokulturell praksis som representerer en totalitet i bevisstheten vår (jf. Mæhlum 1999:17), og det er en utbredt oppfatning at tilhørigheten til stedet inngår som del av en stabil komponent hos identiteten: "Den stedsforankrede identiteten representerer en form for varighet, selv om de identitetsmarkerende symbolene skifter innhold gjennom revitalisering og nykonstruksjon." (Slettan & Stugu 1997:9)

Som Mæhlum (2002:82) sier, blir både handlinger og erfaringer "silt" gjennom et lokalt filter, og ikke-lokale elementer blir på ulike måter omformet og refortolket før de over tid framstår som en integrert del av det lokale. Dette innebærer at den lokale orienteringen stadig vil være present og prege individets kategorisering og strukturering av sin livsverden. Og det blir derfor nødvendig å foreta en innsnevring av den tidligere nevnte fristillingen og *avtradisjonaliseringen* som moderniteten fører med seg. Selv om individet orienterer seg ut over de nærmeste omgivelsene, kan ikke den lokale tilhørigheten nøytraliseres fullstendig. I dannelsen av en supralokal identitet blir individet til en viss grad tvunget til å ta den nærmeste referanserammen i betraktning.

Dette er noe av den teoretiske bakgrunnen for den *regionaliseringen* det er blitt hevdet at samfunnet gjennomgår. Regionen blir et kompromiss i letingen etter et naturlig identifikasjonsgrunnlag når individet fristiller seg fra den lokale referanserammen og på samme tid streber etter en ekspansjon av lokalmiljøet som likevel ikke involverer hele storsamfunnet. Men hva er egentlig en region?

1.3 Regionens substans

Vi opptrer temmelig ubesværet med termen *region* i dagligtalen, men etter hvert som fenomenet *regionalisering* er blitt nærmere undersøkt de siste tiårene, har det vist seg at region-begrepet er meget komplekst og flertydig (se f.eks. Selstad 1993). Fossåskaret (1996:82) hevder at den tradisjonelle norske oppfatningen av *region* er at det er et territorielt avgrenset område innenfor en nasjon, og det er med denne grunnleggende betydningen begrepet vil bli brukt i det følgende³. Det blir videre slått fast at regionen utgjør et *mellomnivå* i organiseringen av territoriet (Nordgreen 1995:16). Den inngår i et hierarki av sosialt konstruerte plannivåer, men den befinner seg likevel på siden av de ulike forvaltningsnivåene (stat, fylke og kommune) og har derfor ingen instruksjonsmyndighet: "Region er ei ikkje-vedtakande eining" (Fossåskaret 1996:83). Nettopp derfor oppleves gjerne enheten som diffus og lite håndgripelig, på tross av at vi ufortrødent forholder oss til en lang rekke regioner i hverdagen. Regioner blir blant annet omtalt som "vedvarende prosesser", "mentale konsepter" og "sosiale konstrukter" (se f.eks. Fossåskaret 1996, 2000, Paasi 1996 eller Nordgreen 1995), og det er på mange måter problematisk å forsøke å bestemme regionens egentlige substans – dersom den i det hele tatt finnes. Geografen Tor Selstad (1993:11) sier at "[v]i kan lage regioner av nær sagt hva som helst", men i prinsippet er det visse typer regioner som er lettere å etablere enn andre. For det er forskjell på regioner – ikke bare i utstrekning, men også i beskaffenhet.

Regionalgeografien opptrer hovedsakelig med tre tilnæringsmåter til regionbegrepet. Hos Veggeland (1992) finner vi eksempelvis en regiontypologi med kategoriene *kulturelle*, *funksjonelle* og *administrative* regioner. Nordgreen (1995) opererer med den samme tredelingen, men med noe avvikende benevnelser: *homogene*, *funksjonelle* og *politisk/administrative* regioner. Andre kategoriseringer slår sammen de to sistnevnte typene fordi de har det til felles at de omfatter regioner som er kreert av en eller annen

3 Regioner kan som kjent også eksistere på et overnasjonalt nivå, men jeg velger ikke å gå videre inn på dette her. Se Fossåskaret (1996) for en kortfattet diskusjon av ulike regionforståelser.

bemyndiget instans (se f.eks. Salomonsson 1996). Disse regionene er størrelser som er definert av utenforstående politiske krefter med bakgrunn i en intensjon om å oppnå en viss sosioøkonomisk funksjonalitet. Dannelsen av slike *funksjonelle* regioner skjer med andre ord ovenfra og ned, og de karakteriseres av at de i stor grad er planlagte konstrukter.

Motstykket til dette er en regiondannelse som foregår som et spontant fenomen i en bevegelse nedenfra og opp (se f.eks. Löfgren 1995:19, Nordgreen 1995:27f.). Det vil si regioner som vokser fram innenfra på bakgrunn av opplevelsen av særegenhet eller en viss homogenitet innenfor et territorium. Blant disse *homogene* regionene⁴ finner vi en kategori som opptrer under en mengde forskjellige benevnelser: "mental region", "folkelig region", "perseptuell region", "kulturell region", "historisk region", "naturlig region" og "identitetsregion". Denne regiontypen er ifølge Salomonsson (1996:15) preget av "[...] likhet i historia, dialekt, religiösa förhållanden samt en känsla av samhörighet bland befolkningen". En slik *identitetsregion* er altså fundert på en homogenitet i kulturelle uttrykksformer og vurderinger, og dens sementerende kraft hentes innenfra. Det er ingen utenforstående autoritet som har direkte anledning til å forme denne enheten, regionaliseringen skjer fra grasrotplan, og blir derfor satt i sammenheng med en *regionalisme* – det vil si en regionalt fundert nasjonalisme eller patriotisme.

Det er hovedsakelig slike *perseptuelle* eller *mentale* regioner som er interessante for oss som er i befatning med språklig regionalisering.⁵ Vi studerer språkendringer som skjer med en retning og et mønster som stemmer overens med grensene mellom ulike identitetsregioner – grenser som i mange tilfeller oppleves som klare og konkrete. Men hvor reelle er egentlig disse enhetene og skillelinjene mellom dem?

4 Ifølge enkelte regionalgeografer må også ulike naturregioner ("barskogregion" etc.) inkluderes i de homogene regionene, men jeg tar ikke dette i betraktning her, og henviser isteden til diskusjonen hos Nordgreen (1995:3ff.).

5 Det finnes i mange sammenhenger klare forbindelseslinjer mellom kulturelle og funksjonelle/administrative regioner, men jeg går ikke inn på denne tematikken her.

Og hvordan lar det seg gjøre å fastslå at språklige endringer sammenfaller med grenser som ikke kan observeres? Som nevnt ovenfor omtales regionen ofte som en abstraksjon – et mentalt konstrukt som ikke har noen fysisk substans, og Fossåskaret (1996:89) påpeker at dette medfører mange metodologiske problemer for den som vil nærme seg regionen på en vitenskapelig måte. Likevel er det ingen tvil om at mange regioner oppleves som høyst reelle og i mange sammenhenger naturgitte. I mange tilfeller skyldes dette at regiongrensene følger det Fossåskaret (op.cit.:84) omtaler som en *topografisk logikk*. På bakgrunn av naturformasjoner og fysisk terreng, i Norge særlig i form av fjellkjeder, fjorder og daler, skjer en avgrensning og sammenbinding som oppfattes som naturlig og svært håndgripelig. Men regiongrenser kan også i høy grad oppleves som sansbare og naturlige selv om de ikke har støtte i topografien. Löfgren (1995) mener at regioner er konkrete i den forstand at de er menneskeskaptede samfunnsfenomener. Regionen avgrenser en arena for samhandling og rekkevidden for menneskets fysiske, kulturelle og sosiale aktiviteter, og den framstår derfor som en materiell eksistens. Dersom man som Fossåskaret (1992:91) ser på kultur som "storkna handling", får regionen substans på den måten at den er et fysisk rom der ett eller flere slike "stivnede" kollektive handlingsmønstre finner sted.

1.4 Sosiolingvistenes regioner

Når språkforskerne de siste tiårene⁶ har tatt for seg regionalisering av norske talemål, har det i mange sammenhenger vært med en oppfatning av regionen som en høyst håndgripelig enhet med naturgitte og uforanderlige grenser. Ivrigte sosiolingvister har intuitivt holdt fast på hevdvunne regionkonstruksjoner, og skaltet og valt med Trøndelag, Hadeland og Ryfylke som monolittiske identitetsregioner. Jeg mener ikke å insinuere at alle norske språkvitere har hatt en gjennomgående ukritisk omgang med

6 Endringsfenomener som er nært beslektet med regionalisering, er nok beskrevet atskillig tidligere (f.eks. Anders Steinsholts granskninger fra 1938-40), men som Akselberg (2002a:19) påpeker, er det først de siste 10–15 årene dette er blitt et eksplisitt tema for norsk talemålsforskning.

regionbegrepet, men det er en kjensgjerning at regioner tidvis er blitt tatt for gitt og behandlet som naturlige og enhetlige celler der tradisjonelle talemålsvarieteter gror sammen til én forent *regiolekt*. Etter mitt syn er det viktig at vår tilnærming til regionene som arena og ytre rammeverk for de pågående språkendringsprosessene blir kraftig nyansert. Det er for eksempel ikke snakk om at regionaliseringen er en entydig bevegelse mot stabilitet. Som Akselberg (2002b:50) påpeker er ikke en regionalspråknorm permanent og homogen, slik vi ofte kan få inntrykk av: "*Regionalmåla* er også *stendig i endring*. [...] *Regionalmåla* vil òg endra seg frå tid til tid."

Jeg skal være den første til å vedgå at det synes logisk og plausibelt å operere med for eksempel Agder, Sunnmøre og Helgeland som definitive regionbenevnelser. Men vi må hele tiden ha i mente at dette ikke er enhetlige og stabile absolutter som har eksistert fra tidenes morgen eller som brått og uvilkårlig vokste ut av intet. Det kan være på sin plass å la geografen Ansi Paasi (1996:99) minne oss om at "[r]egions are not 'organisms' that develop and have a certain life span of evolution in the manner that some of the biological metaphors so typical of western social thought might suggest". Like lite som språket evner å forandre seg for egen maskin, kan regioner oppstå og forsvinne etter eget forgodtbefinnende. Både språket og regionen er humane konstruksjoner, og transformasjoner hos begge disse fenomenene har sin bakgrunn i intensjonelle handlinger fra menneskenes side.

En liten vederkvegelse for norske sosiolingvister kan det være at vi ifølge Idvall & Salomonsson (1996:10) langt fra er alene om å håndtere *regionen* som en naturgitt størrelse:

En väsentlig del av dagens regionforskning behandlar sitt forskningsobjekt som om det vore oberoende av mänsklig praktik. Regioner får därmed en sorts essentiell status trots att alla – i vetenskapssamhället – vet att regioner är sociala och kulturella konstruktioner.

Det er grunn til å anta at denne oppfatningen av regioner og regiongrenser som noe naturlig gitt står sterkt også utenfor

vitenskapens verden. Uten at jeg regner synspunktene til direktøren i Kommunenes Sentralforbund, Olav Ulleren, som representative for nordmenn flest, ser jeg på hans uttalelse til *Kommunal Rapport* den 2. juni 2004 som et betegnende eksempel på hvordan "naturlighet" for mange er et gyldig kriterium for en viss regionordning:

I Norge har vi fem landsdeler med hver sine identiteter og dialekter. Nord-Norge, Trøndelag, Vestlandet og Sørlandet er passe store enheter. Østlandet blir stort og folkerikt, men like fullt er det en naturlig region. Helseregionene har vist vei i inndelingen av landet.

Dette utsagnet kom i anledning prosessen med å utrede behovet for et styrket mellomnivå i forvaltningen, og Ulleren opplever etter sigende at en femdeling av landet er det mest "naturlige" fordi denne har bakgrunn i språklige forhold og spesifikke landsdelsidentiteter. Ytterligere sementerende virker den institusjonelle støtten fra helseforetakene. Enhver med noe innsikt i norske målfører vil nok stusse over at så ulike varieteter som ottamål, ringsakermål og haldendialekten ganske lettvisnt blir kategorisert som "østlandsk" fordi de hører inn under "Helse Øst". Og en kan også innvende at det på dialektalt grunnlag er mulig å gjøre en mengde alternative underdelinger av landet som er like plausible og som involverer like "naturlige" regioner som de Ulleren ser for seg. Likeledes kan det være problematisk å godta at den norske befolkningen "naturlig" lar seg dele inn i fem klart atskilte identiteter på bakgrunn av tilhørighet i en landsdel. Jeg skal ikke begi meg inn på noen prinsippdiskusjon av begrepet "naturlighet" her, men det er klart at det representerer et svært diffust kriterium i prosessen med å definere regioner. Vurderingen av hvilke regiongrenser som er "naturlige" er en høyst subjektiv handling, og det er derfor mulig å argumentere stringent for både en fem-, sju- og nideling av Norge. Enkelte grenseganger har åpenbart bredere støtte i opinionen enn andre, men noen absolutt vitenskapelig dekning for en spesifikk regioninndeling vil det være vanskelig å finne – nettopp fordi regionens substans er så uavklart.

Når man fra politisk hold har arbeidet med ulike modeller for regional inndeling av landet, har det hele tiden vært med en sterk bevissthet om hvor essensiell denne følelsen av "naturlighet" er. På

initiativ fra Kommunenes Sentralforbund ble rapporten *Sterke regioner – oppgaver, styringsmodeller og konsekvenser for inndeling* laget i 2004, og i dette dokumentet blir det framhevet at det må være et mål å finne en regioninndeling som befolkningen "kan identifisere seg med" (s. 6). Regionene skal oppleves som naturlige, og det blir videre framhevet at "[...] inndelingen må ta hensyn til og tilpasses virkeligheten i det regionale Norge" (ibid.). Det legges altså vekt på at de *funksjonelle* regionene i størst mulig grad skal stemme overens med de *virkelige* regionene (som vi her kan anta er det samme som identitetsregionene), men det kommer ikke fram hvordan denne *virkeligheten* skal kartlegges og måles. Vi ser at det selv i denne spesialistutredningen finnes spor av en oppfatning om at regionen har en slags essensiell status, og det kan virke som om identifiseringen av de ulike regionene i stor grad skal baseres på intuisjon.

1.5 Unge oppdalingen – perifere trøndere

Dersom intuisjonen legges til grunn, er det sannsynlig at den jevne nordmann vil utpeke *Trøndelag* som en av de klarest avgrensede regionene i landet. Det var i dette området jeg hentet det empiriske materialet til min hovedoppgave i nordisk språkvitenskap (Hårstad 2004). I studien av språklige strategier blant ungdom i Oppdal i Sør-Trøndelag ble *regionalitet* et sentralt moment etter hvert som informantene brakte på bane til dels meget ulike syn på "den trønderske identiteten". Det gikk opp for meg at forestillingen om Trøndelag som en stabil og homogen region som gjennomgår en ensrettet språklig regionaliseringsprosess, innebærer en sterk forenkling av virkeligheten.

Det er i løpet av det siste tiåret kommet en rekke undersøkelser som konkluderer med at det trønderske språkområdet opplever en endringsprosess der et "folkelig trondheimsmål" blir utpekt som den dominerende "pådriveren" (se f.eks. Ulset Vold 2002:168ff.). Men selv om Trondheim oppfattes som normsentrum også av unge oppdalingen, kom det i min undersøkelse fram at de ikke kjenner det som naturlig å adoptere den trondhjemske koden uten forbehold. Mine informanter ga til kjenne et temmelig ambivalent forhold til

det de gjentatte ganger omtalte som "typisk trøndersk". Særlig påfallende var det at mange ikke var komfortable med å omtale sitt eget talemål som "typisk trøndersk". Flere informanter nevnte den vesentlige forskjellen mellom utsagnet "*Æ e trønder!*" som er en *påstand* når for eksempel en trondhjømmer sier det, mens den samme realisasjonen blir et *spørsmål* fra en oppdaling: "*Æ e trønder?*". Dette må ikke forstås dithen at oppdalingene stilte spørsmål ved sin status som trøndere – de ga klart uttrykk for at de så på seg selv som fullverdige medlemmer av "trønderfamilien", men samtidig kom det fram at de anså innbyggere i andre deler av regionen som "mer trønderske". Jeg fikk aldri klarhet i *hvor* dette trønderske kjerneområdet ligger, men noen vage hentydninger lokaliserer det til blant annet Trondheim og de nordtrønderske byene.

Et flertall av informantene mente at de nok blir ansett for å være trøndere når de besøker andre deler av landet, men de understreket igjen at de ikke er så "typiske" når de er hjemme i Trøndelag. Dette samsvarer med Salomonssons (1996:18) tese om at "[...] den regionala identiteten främst fungerar som en sorts kostym, som man tar på sig när man lämnar den egna regionen". Mye tyder på at den regionale identiteten i det hele tatt er temmelig marginal hos den yngste generasjonen oppdalinge. Fortsatt dominerer den stedlige, lokale tilhørigheten, og bevisstheten om en "oppdalsk" egenart er sterk hos mange – de er først oppdalinge, så trøndere. Men jeg fant også tydelige tegn på at mange unge oppdalinge har en mer overlokal verdiorientering. Enkelte informanter ga uttrykk for at de bare i liten grad identifiserte seg med "det oppdalske", og de stilte seg likegyldige eller negative til å bli boende i hjembygda. Hos flere av de samme personene fant jeg til dels klare spor av språklig nivellering. Hovedsakelig bestod denne modifieringen av konvergens mot trondheimsmålet, men det er også verdt å merke seg at mange av de språklige trekkene som ble adoptert, er felles for trondheimsmålet og en standardnær varietet⁷ (jf. Hårstad 2004:157f.). Valget av disse isomorfe variantene kan tenkes å være en del av en strategi der språkbrukerne styrer unna det som oppfattes som *markerte* trekk i de

7 Med "standardnær varietet" menes her det som blant andre Vanvik (1985:9) definerer som "standard østnorsk".

målførene det konvergeres mot. Selv om oppdalingene gradvis nærmer seg en "typisk trøndersk" varietet der trondheimsmålet rimeligvis er toneangivende, tar de ikke til seg hvilke som helst språktrekk fra dette "typisk trønderske" talemålet. Enkelte former blir silt ut og kun novasjoner som er i tråd med det vi muligens kan kalle regionstandarden, blir absorbert. Hvordan denne utvelgelsen foregår, skal jeg ikke spekulere på her, men mye tyder på at allmennheten på et slags intuitivt grunnlag enes om hva som kan inngå i en viss talemålsnorm (jf. Akselberg 2002b:52).

Til tross for at unge språkbrukere i Oppdal på mange punkter har forlatt den tradisjonelle lokale språknormen og tatt i bruk trekk fra andre målførere, er det ikke er snakk om at det moderne oppdalsmålet er preget av systematisk "undergang". Det er fortsatt en lang vei å gå før oppdalsmål og trondheimsmål er smeltet sammen i en *pan-trøndersk varietet*. Jeg konstaterte i min studie at informantene holder fast på en mengde trekk som utvilsomt anses som arkaiske og avstikkende i forhold til både andre trøndermål og også mer fjerntliggende dialekter. De opprettholder med andre ord en språklig avstand til normsenteret, og jeg argumenterer i hovedoppgaven min (op.cit.:168f.) for at opplevelsen av en slik *kulturell* og *lingvistisk distanse* til regionsenteret kan virke konserverende på talemålet i Oppdal. Oppdalingene står som forvaltere av et kulturelt uttrykk som i kraft av å kontrastere andre stedlige identiteter, er gjenstand for relativt stor aksept, og som derfor har en betydelig overlevelsessevne. Stugu (1997:135) omtaler Oppdal som "[...] ei av dei topografisk klarast avgrensbare og historisk mest stabile administrative einingane i landet", og fra flere hold er det pekt på at slike geografiske og sosiokulturelle forhold har bidratt til å meisle ut en unik oppdalsk identitet (se f.eks. Haugland 1996:26).

Selv om jeg i min undersøkelse ser tegn til at oppdalsungdom i økende grad finner sitt identifikasjonsgrunnlag utenfor lokalmiljøet, blir det klart at den oppdalske egenarten står sterkt i bevisstheten deres. De mange utsagnene om en opplevelse av avstand til det "kjernetrønderske" området antyder at det eksisterer markante vi-deforhold mellom ulike deler av den tilsynelatende harmoniske trøndelagsregionen. Det er for eksempel få tilfeller av at

oppdalingene gjør språklige innlån som tradisjonelt har vært eksklusive for andre trønderske varieteter. Formene som adopteres, kan for en stor del sies å inngå i en trøndersk regionstandard, men informantene tilkjennevir også en markant orientering mot en nasjonal standard. Påfallende mange ser for seg at oppdalsmålet i framtiden kommer til å bevege seg i retning av en bokmålsnær varietet. Likevel må trondheimsmålets dominerende posisjon innenfor det trønderske språkområdet tas ad notam. For selv om ungdommens egen framtidsspådom skulle vise seg å slå til, er det mye som tyder på at Trondheim står og vil bli stående som en overlokal omformer i denne kringkastingen av standardnære trekk.

2 Regionalisering og standardisering – to sider av samme sak?

Som vi har sett, involverer språklig regionalisering en bevegelse fra lokalt i retning av et nasjonalt nivå, og det kan være betimelig å spørre om ikke den språkendringssituasjonen som jeg har skissert i det foregående, simpelthen er en *standardiseringsprosess*. Inge Lise Pedersen (1999:36) er blant dem som undres på om alt snakket om "regionalisering" rett og slett er en mer politisk korrekt omtale av "standardisering". Og det er ikke vanskelig å følge Pedersens tankegang når hun i en annen sammenheng (2001:49) spør om regiolektene ikke bare er en mellomstasjon på veien mot standardtalemålet. Men selv om den talespråklige regionaliseringen som påvises rundt omkring i landet, skjer i form av parallelle homogeniseringsprosesser, kan vi likevel ikke slå regionaliseringen i hartkorn med standardisering. De to fenomenene kan nok på sett og vis sies å være beslektet, men blant andre Røyneland (1999) mener at det er maktpåliggende å skille mellom prosess og produkt. Standardisering som prosess kan ha flere mulige resultater, og en regional talemålsnorm er ett av disse. Men der standardiseringen fører fram til et maksimalt overlokalt talemål, stopper regionaliseringen på halvveien eller der omkring. Begge disse tilfellene av språklig nivellering er motivert av et ønske hos språkbrukeren om å unnlate å signalisere tilhørighet til et spesifikt sted, men i visse sammenhenger kan skrittet til standardnormen

oppleves som for langt, og språkbrukeren begrenser seg da til å ta opp former som signaliserer tilhørighet til det territoriet han eller hun anser som sin naturlige *identitetsregion*.

3 Avslutning

Jeg er av den formening at det har mye for seg å betegne mange av de lingvistiske endringsprosessene vi ser i Norge, som deler av en regionalisering, men samtidig slutter jeg meg til Akselberg (2002b:55) når han advarer mot å la seg fange av de teorier, modeller og termer som regionutredningene innebærer. Som jeg nevnte helt innledningsvis, kan det være riktig å si at norsk sosiolingvistikkk det siste desenniet har stått i regionaliseringens tegn, og det er også rimelig å anta at omfanget av regionaliseringsprosessene er større nå enn noensinne. Men Akselberg (ibid.) minner oss om at vi til alle tider har hatt talespråklige regionaliseringsprosesser, og det kan sånn sett være en viss fare for at moderne sosiolingvister har vært litt overivrige i sin tilnærming til dette fenomenet. Flere har innvendt at regionaliseringen er blitt overfokusert, og i noen sammenhenger etterlyst større edrueighet i jakten på de "virkelige" regionene. Ennå har vi ikke et fullstendig bilde av hvordan regionaliserings-tendensene arter seg rundt om i landet vårt, men det er ting som tyder på at den språklige regionaliseringen ikke alltid skjer i takt med de regionene vi forholder oss til ellers i hverdagen. Før vi kaster oss over den første og beste regionen, bør vi derfor nærme oss regionaliteten med et kritisk blikk slik at vi ikke ender opp med å avdekke et fatamorgana. Som nevnt ovenfor oppfatter den konstruktivistiske tradisjonen identiteten til et individ som summen av et stort antall partielle identiteter, og Fossåskaret (1992:87) hevder at "[i] denne identitetspakken er den regionale komponenten ganske marginal". Han hevder i en annen sammenheng (2000:32f.) at den regionale identiteten "[...] i vesentleg grad [er] ein konstruksjon som veks fram når vi er utanom regionen", og det kan dermed by på vanskeligheter å fastslå hva som er et enkeltindivids "sanne" regionale tilhørighet.

Etter hvert har den konstruktivistiske forståelsen av regionalitet blitt den dominerende i vitenskapen: "De flesta regionforskare har i

dag en sterk idémessig förankring i det synsätt som innebär att regioner är konstruerade eller skapade snarare än 'varande i sig själva'" (Idvall & Salomonsson 1996:10). Det er derfor mitt håp at sosiolingvistene, som i mange henseender også opptrer som regionforskere, tar innover seg Tor Selstads postulat om at "Regioner er ikke, de blir." (1993:11, mine uthevinger) I den konstruktivistisk orienterte regionalgeografien er det nettopp regionaliseringen som *prosess* som blir fokusert. Det er ikke kategorien region som er det mest sentrale studieobjektet, men rett og slett de sosiale prosessene som strukturerer tid og rom, og som i noen sammenhenger kalles *regionalisering*.

Dette er i første rekke regionalgeografenes gebet, men sosiolingvistikken kan bidra med ypperlig illustrasjonsmateriale, og jeg setter min lit til at vi vil fortsette med å vise hvordan språklige endringsprosesser kan gjenspeile forandringer i menneskers opplevelse av tilhørighet til et større eller mindre territorium.

Litteratur

- Akselberg, Gunnstein (1999): "Prosjektet *Talemålsendring i Noreg* (TEIN) – form og innhald" i *Målbryting*, nr. 2, s. 8–14. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Akselberg, Gunnstein (2002a): "Gransking av regionaltalemål i Norge – Bakgrunn og særtrekk" i *Nordica Bergensia*, nr. 28, s. 3–33. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Akselberg, Gunnstein (2002b): "Talespråkleg regionalisering i Noreg – Keisarens nye klede?" i *Nordica Bergensia*, nr. 28, s. 35–59. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Andersson, Roger (1980): *Plats, identitet och förändring. Om att sätta identiteten på plats*. Rapport nr. 82. FUMS. Uppsala: Institutionen för forskning och utbildning i moderen svenska.
- Fossåskaret, Erik (1992): "Det universelle i det lokale – om identitetsbegrepet i regionalt perspektiv" i Duellund, Peter (red.): *Kulturens spændetøje – Om kultur og kulturforskning i Norden*, s. 83–94. NordREFO, nr. 1. København: Akademisk Forlag.
- Fossåskaret, Erik (1996): "Region som sum og del" i Idvall & Salomonsson (red.) (1996), s. 80–89.

- Fossåskaret, Erik (2000): "Surapalen som identitetsmarkør. Regionalisering, stad og sjølvforståing." i *Målbryting*, nr. 4, s. 27–46. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Haugland, Kjell (1996): "Oppdal, bøgda mi –" – *Modernisering, nasjonsbygging og identitetsdanning i ei sørtrøndersk fjellbygd ca. 1860–1940*. KULTs skriftserie nr. 64. Oslo: Norges forskingsråd.
- Hårstad, Stian (2004): "Ikke så typisk trøndersk" – *en sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Oppdal*. Upublisert hovedoppgave. Trondheim: NTNU.
- Idvall, Markus & Salomonsson, Anders (red.) (1996): *Att skapa en region – om identitet og territorium*. NordREFO, nr. 1. Stockholm: Nordiska institutet för regionalpolitisk forskning.
- Idvall, Markus & Salomonsson, Anders (1996): "Inledning" i i Idvall & Salomonsson (red.) (1996), s. 9–12.
- Idvall, Markus (1996): "Att möblera Öresundsregionen – En diskussion kring aktörer och arenor" i Idvall & Salomonsson (red.) (1996), s. 149–163.
- Kommunal Rapport*, 2. juni 2004.
- Löfgren, Anders (1995): *Mitt i Norden? – Mitt-Norden i spenningsfeltet mellom substans och strategi*. Arbeider fra Geografisk Institutt, Ny serie C, nr. 1. Trondheim: Geografisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Löfgren, Anders (1998): *Om byregioner i en globalisert verden og kunsten å selge en by*. Arbeider fra Geografisk Institutt, Ny serie A, nr. 16. Trondheim: Geografisk Institutt, Universitetet i Trondheim.
- Mæhlum, Brit (1996): "Norsk og nordisk sosiolingvistik – en historisk oversikt" i Henriksen, C. et al. (red.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Papers from the conference on the history of linguistics in the Nordic countries, Oslo, November 20–22, 1994*. Oslo: Novus forlag.
- Mæhlum, Brit (1999): "Sted og språk – en skisse" i Mæhlum et al. (red.): *Stedet som kulturell konstruksjon*, s. 15–20. Nr. 27. Skriftserie fra Historisk institutt. Trondheim: Historisk institutt, NTNU.
- Mæhlum, Brit (2002): "Hvor går vi – og hvorfor? Et forsøk på å trekke noen store linjer i utviklingen av norsk talemål" i *Målbryting*, nr. 6, s. 67–92. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Nielsen, Henrik Kaare (1991): "Identitet i bevægelse" i Fink & Hauge (red.): *Identiteter i forandring*. Kulturstudier 12, s. 9–28. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Nordgreen, Ragnar (1995): *Regionar, regioninndeling og regionalisering*. Arbeidsnotat nr. 8. Høgskolen i Lillehammer.

- Paasi, Ansi (1996): "Regions as Social and Cultural Constructs: Reflections on Recent Geographical Debates" i Idvall & Salomonsson (red.) (1996), s. 90–107.
- Paulgaard, Gry (2001): "Sted og tilhørighet" i Heggen et. al. (red.): *Ungdom. I spenninga mellom det lokale og det globale*, s. 18–36. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Pedersen, Inge Lise (1999): "Hvornår er en kode ikke længere den samme kode – og hvem avgjør det?" i *Målbryting*, nr. 2, s. 18–40. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Pedersen, Inge Lise (2001): "Talesprog som identitetsskaber og identitetsudtryk" i *Nordlit*, nr. 10, s. 41–56. Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Røyneland, Unn (1999): "Språklig regionalisering på Røros og Tynset" i *Målbryting*, nr. 2, s. 98–119. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Salomonsson, Anders (1996): "Regionaliteten som problem" i Idvall & Salomonsson (red.) (1996), s. 13–20.
- Selstad, Tor (1993): "Regioner er så mangt. En geografis refleksjoner over en forvirrende debatt" i *Plan & Arbeid. Tidsskrift for regional utvikling, arbeidsmarked og samfunnsplanlegging*, nr. 2/3, s. 11–15. Oslo: Universitetsforlaget.
- Slettan, Dagfinn & Stugu, Ola Svein (red.) (1997): *Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale*. KULTs skriftsserie nr. 92. Oslo: Norges forskningsråd.
- Slettan, Dagfinn & Stugu, Ola Svein (1997): "Det nasjonale i det lokale – det lokale i det nasjonale" i Slettan & Stugu (red.) (1997), s. 7–18.
- Sterke regioner – oppgaver, styringsmodeller og konsekvenser for inndeling* (2004). ECON-rapport nr. 2004-058. Utarbeidet for Kommunenes Sentralforbund. Oslo: ECON Analyse as.
- Stugu, Ola Svein (1997): "Lokalhistoria og den nasjonale identiteten" i Slettan & Stugu (red.) (1997), s. 129–154.
- TEIN (1998) [= *Prosjektbeskrivelse Talemålsendring i Noreg*], upublisert manuskript.
- Ulset Vold, Kari Anne (2002): *Språklig regionalisering i Trøndelag? En studie av ungdommers talemål i nedre Melhus*. Upublisert hovedoppgave. Trondheim: NTNU.
- Vanvik, Arne (1985): *Norsk uttaleordbok*. Oslo: Fonetisk institutt, UiO.
- Veggeland, Noralv (1992): "Regionenes Europa – utvikling over grenser" i Veggeland, Noralv (red.): *Regionalpolitikken utfordres*. NordREFO, nr. 2, s. 45–67. København: Akademisk Forlag.

Vikør, Lars S. (1989): "The position of standardized vs. dialectal speech i Norway" i *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 80, s. 41-59. Berlin: Mouton de Gruyter.